

Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlerde Dayanıklılığın İncelenmesi

Türkan YILMAZ IRMAK*

Öz

Çocuk istismarı ve ihmalinin insan gelişimini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Son yıllarda çocukluk döneminde maruz kalınan fiziksel istismarın ardından normal gelişim gösteren bireylerin olduğu görülmüştür. Bu olgu, dayanıklılık (resilience) olarak tanımlanmaktadır. Araştırmanın amacı fiziksel istismara uğrayan grupta dayanıklılıkla ilişkili risk ve koruyucu faktörleri incelemektir. Çalışmada incelenen koruyucu faktörler, bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteğidir; risk faktörleri ise istismarın şiddeti, istismara uğrama yılı, ve istismar eden kişi sayısıdır. Araştırmada okula devam eden 1607 ergene ulaşılmıştır. Fiziksel istismara uğrayan 216 ergen arasında ruh sağlığı belirtileri ve risk alma davranışları için dayanıklı olan ve olmayan gruplar belirlenmiştir. Dayanıklı olan ve olmayan gruplar koruyucu ve risk faktörleri açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmada Bilgi Formu, Kısa Semptom Envanteri, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Nowicki Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar iki alandaki dayanıklılık için anneye güvenli bağlanmanın koruyucu, fiziksel istismarın şiddetinin risk faktörü olduğunu göstermiştir.

Anahtar sözcükler: dayanıklılık, çocukluk fiziksel istismarı, koruyucu faktör, risk faktörü, ruh sağlığı belirtileri, risk alma davranışları

¹25 Şubat 2013 tarihinde elektronik olarak yayımlanmıştır.

* Ar. Gör. Dr., Türkan YILMAZ IRMAK, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, turkan.yilmaz.irmak@ege.edu.tr

Investigation of Resilience on Physically Abused Adolescents

Abstract

It is known that child abuse and neglect have negative consequences on human development. In recent years it was seen that some individuals show healthy development after childhood physical abuse. This situation is defined as resilience. The aim of this study is to investigate the risk and protective factors that are related to resiliency in a physically abused group. In this study while attachment, self-esteem, locus of control and peer support were investigated as protective factors; abuse severity, duration of abuse and number of abusers were investigated as risk factors. The study was conducted with 1607 students. 216 physically abused students were divided into resilient and non-resilient groups according to number of mental health symptoms and risky behaviors. Resilient and non-resilient groups were compared according to protective and risk factors. Data was collected through Demographic Form, Brief Symptom Inventory, Rosenberg Self-esteem Scale, Nowicki Strickland Locus of Control Scale and Perceived Peer Support Scale. Results showed that while secure attachment to mother was a protective; severity of abuse was a risk factor.

Keywords: resilience, physical abuse, mental health, risk taking behaviors, attachment, self-esteem, locus of control

Giriş

Çocuk istismarı ve ihmali, davranışsal, sosyal, bilişsel ve duygusal alanlarda bireyin gelişimini olumsuz yönde etkiler (Kendall-Tackett, 2002). Çocuk istismarı, fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere üçe ayrılır. Çocukların fiziksel istismarı, 18 yaşından küçük çocuğun, ebeveyn ya da çocuktan sorumlu bir kişi tarafından gerçekleştirilen, el ya da bir nesne ile vurma, yakma, bıçak ve benzeri ile yaralama ya da boğma davranışları sonucu yaralanması ya da yaralanma riski yaşamasıdır. Fiziksel istismar, fiziksel yaralanma, engele sahip olma, duygusal ve davranış sorunları, içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Lansford, ve ark, 2006). Bir gözden geçirme çalışmasında, yaygınlık oranlarının fiziksel istismar için %15 ile %75 arasında olduğu belirtilmiştir (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005).

Ekolojik/etkileşimsel model, istismarın nedenleri yanı sıra istismarın etkilerininide kapsamaktadır. Modelde dört düzey tanımlanmıştır: Makrosistem, (kültürel değer ve pratikler) eksosistem (çocuğun çevresindeki sosyal yapılar), mikrosistem (çocuğun yüz yüze ilişkileri) ve bireysel düzey (bireysel faktörler). Ekolojik/etkileşimsel düzeylerin her birinde istismarı arttıran ya da azaltan faktörler etkileşime girerek çocuk istismarı ve ihmalinin ortaya çıkışını ve çocuğun gelişimini ve yeterliliğini etkilemektedirler. Bireysel düzeydeki *risk faktörleri* gelişimsel konuların çözülmesini zorlaştırarak gelişimsel sorunlara ve yetersizliğe yol açarken *koruyucu faktörler* sağlıklı gelişime ve yeterliliğe katkıda bulunurlar (Cicchetti ve Lynch, 1993).

Ekolojik/etkileşimsel modele göre gelişimin farklı alanlarında yaşanan sorunlar, bireylerin psikopatoloji riskini arttırır. Örneğin istismar bir çocuğun okul başarısını ve benlik saygısını düşürerek, akran ilişkilerine zarar vererek ve duygu kontrol gücüne neden olarak gelişimsel problemlere yol açarsa bu çocuğun davranış sorunları ve psikolojik belirtileri artar. İstismara maruz kalanların psikolojik belirtileri daha yüksektir (Cicchetti, 1989; Cicchetti ve Lynch, 1993).

Tüm istismar mağdurlarının olumsuz gelişimsel sonuçları göstermediği bazılarının normal gelişim sergilediği görülmüştür. İstismar mağdurlarının gösterdiği normal gelişimi bir başka deyişle *yeterliliği* tanımlamak için tanımlamak için dayanıklılık (resilience) kavramı kullanılmıştır. Dayanıklılık "bireyin gelişimine ve uyumuna yönelik ciddi tehditlere rağmen iyi sonuçların görülmesi" (Masten, 2001: 227) biçiminde tanımlanmıştır. Dayanıklılık değişmez bir kişilik özelliği değildir. Kişi dayanıklı değilken olayın etkileri ile baş ederek dayanıklı olabilir. Ya da bir gelişim alanında dayanıklı değilken

başka bir gelişim alanında dayanıklı olabilir (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl, ve Egolf, 1994; Masten, 2001; Masten ve Coatsworth, 1998).

Türkçede resilience sözcüğünün karşılığı olarak yılmazlık ve sağlamlık sözcükleri kullanılabilir. Dayanıklılık için kişinin tehditten hiç etkilenmemesi gerekmez, tehditin olumsuz etkilerini başeden kişiler de dayanıklı kabul edilir. İngilizce’de resilience sözcüğü elastikiyeti önceki haline geri dönmeyi de kapsar. Bu anlamları en iyi karşılayan Türkçe sözcük dayanıklılık olduğu için bu kavram seçilmiştir.

Dayanıklılık çalışmalarında iki ana model bulunmaktadır. Bu çalışmada temel alınan kişi odaklı modelle yapılan çalışmaların çoğunda gelişimi tehdit eden koşulda dayanıklı olan ve olmayanlar karşılaştırılır. Değişken odaklı modelde ise yeterliliğe katkıda bulunan değişkenlerarası ilişkiler incelenir. Kişi odaklı modellerin avantajı gerçek yaşamda dayanıklılık sergileyen bireylerin özelliklerini anlamamıza katkıda bulunmasıdır (Masten, 1999; Masten, 2001).

Dayanıklılık çalışmalarının amacı, gelişim için tehdit içeren koşula özgü koruyucu faktörleri belirleyerek müdahale ve önleme çalışmalarının etkililiğini arttırmaktır. Heller, Larrieu, D’Imperio ve Boris, (1999), çocuk istismarına maruz kalan grupların yeterliliğine katkıda bulunan koruyucu faktörleri üç grup altında toplamışlardır: bireysel özellikler, sıcak ve güvenli aile ilişkileri ve aile dışı destek. Fiziksel istismara uğrayan gruplarda yapılan dayanıklılık çalışmalarında, aileden alınan destek, ailede bir yetişkinle kurulan sağlıklı ilişki, güvenli bağlanma ve destekleyici ilişkiler incelenmiştir. Aile ile ilgili özelliklerin ruh sağlığı belirtileri (RSB), risk alma davranışları (RAD), içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri ve sosyal yeterlilik için koruyucu olduğu bulunmuştur (Heller, Larrieu, D’Imperio ve Boris, 1999; Kim-Spoon, Haskett, Gregory, Longo, Nice, 2012; Perkins ve Jones, 2004; Spaccarelli ve Kim, 1995). Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf (1994) pozitif benlik imajı ve içsel denetim odağının dayanıklılık sürecinde etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda benlik saygısının içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri için koruyucu faktör olduğu bildirilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2004, Moran ve Eckenrode, 1992). Literatürde RAD’nın hem düşük benlik saygısı ile hem yüksek benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğunu belirtenler de bulunmaktadır (Grant ve ark. 2006; Wild, Flisher, Bhana, ve Lombard, 2004). Denetim odağının RSB açısından koruyucu olduğunu (Moran ve Eckenrode, 1992) ve RAD ile ilişki olmadığını belirten çalışmalar vardır (Rolisson ve Avraham, 2002) ancak denetim odağının RAD ile ilişkisi istismar grubunda henüz incelenmemiştir. İstismarın ardından sergilenen dayanıklılık sürecinde etkisi incelenen aile dışı özelliklerden biri de

akran ilişkileridir. Olumlu akran ilişkilerinin dayanıklılığa katkıda bulunduğunu belirten çalışmalar olduğu gibi (Kim ve Cicchetti, 2004) akran ilişkilerinin bir farklılık yaratmadığını söyleyen çalışmalar da mevcuttur (Toth ve Cicchetti, 1996; Tremblay, Hebert ve Piche, 1999). Yetişkinlerde arkadaş desteğinin dayanıklılıkla olumlu yönde ilişkisi konusunda tutarlı sonuçlar bulunmasına rağmen ergenlerle yapılan çalışmaların sonuçları çelişkilidir.

Dayanıklılık için risk faktörü olduğu belirtilen istismar yaşantısına ilişkin özellikler, faille yakınlık derecesi (Tremblay, Hebert ve Piche, 1999), uzun süreli ve ağır fiziksel istismarın varlığı (Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994) ve istismarın şiddetidir (Spaccaelli ve Kim, 1995).

İstismar gruplarında dayanıklılık çoğunlukla klinik ya da resmi kayıtlardan seçilen bireylerle çalışılmıştır (Kim ve Cicchetti 2003; Moran ve Eckenrode, 1992). Populasyonda yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır (Annerbäck, Sahlgvist, Svedin, Wingren ve Gustafsson, 2012; Lansford ve ark, 2006; Perkins ve Jones, 2004). Populasyonda istismarın ardından dayanıklılığa arttıran koruyucu faktörlerin belirlenmesi önleme çalışmaları açısından önemlidir.

Literatürde koruyucu faktörler bireysel, aile ve aile dışı olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bu çalışmada bireysel benlik saygısı ve denetim odağı; aile ile ilgili anneye bağlanma; aile dışı olarak arkadaş desteğinin koruyucu faktör olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışmada ele alınan koruyucu ve risk faktörlerini birlikte inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde farklı tehdit koşullarında dayanıklılığın incelendiği çalışmalar (Basım ve Çetin, 2011; Gizir ve Aydın, 2009; Terzi, 2008) bulunmakla birlikte fiziksel istismarın ardından dayanıklılık incelenmemiştir.

Bu araştırmada gelişim üzerindeki sonuçları incelenen tehdit yaşantısı fiziksel istismardır. Dayanıklılık için belirlenen yeterlilik ölçütleri RSB ve RAD'dir. Araştırmanın amacı fiziksel istismara uğrayan grupta dayanıklılıkla ilişkili risk ve koruyucu faktörleri incelemektir. Bu amaçla RSB, RAD ve her iki alanda birlikte dayanıklı olan ve olmayan gruplar, bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı, arkadaş desteği ve istismarla ilişkili özellikler açısından karşılaştırılmıştır. Bu çalışmayla bu iki yeterlilik alanında benzer ve farklı olan koruyucu ve risk faktörleri konusunda bilgi edinilecektir.

Yöntem

Örneklem

Örneklemi İzmir’de okula devam eden 12-17 yaş arası 1606 ergen oluşturmaktadır. Veriler 2008 yılında toplanmıştır. Örneklem alt ve orta sosyo-ekonomik düzey semtlerdeki okullardan seçilmiştir. Cinsel istismara uğradığını belirtenler örneklemden çıkarılmıştır. Kalanlar arasından tekrarlayan ve şiddetli fiziksel istismar davranışlarına maruz kalan 216 kişi araştırmanın fiziksel istismar grubunu oluşturmuştur. Fiziksel istismar grubunun %56’sı (n=121) kadın, %44’ü (n=93) erkektir. Ergenler 12-17 yaş (ort=14.76, ss=1.4) arasındadırlar.

İşlem

Araştırmanın izni İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır. Veri toplama araçları uygulamaları ders saatlerinde yapılmıştır. Ergenlerden kimlik bilgileri istenmemiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çocuk istismarı yaşantısı nedeniyle yardıma ihtiyaç duyarlarsa rehber öğretmen aracılığıyla araştırmacıya ulaşabilecekleri belirtilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bilgi formu. Bilgi formu, ergen ve ebeveynlerinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin soruları içermektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali. Literatürde istismarla ilgili araçların gözden geçirilmesiyle 20 soruluk (8’i fiziksel, 2’si cinsel, 6’sı duygusal istismar ve 4’ü ihmal) soru formu oluşturulmuştur. Fiziksel istismar ifadelerinden bazıları “Tokat atma, yumruk vurma ya da ayakla vurma gibi davranışlar”, “Bıçak veya başka şekillerde seni yaralamak isteme” şeklindedir. Ergenler, yetişkinler tarafından yapılan bu davranışlara yaşamlarının geçmiş dönemlerinde kaç kez maruz kaldıklarını; 0, 1-2 kez, 3-5 kez, 6-9 kez, 10 ve üstü seçeneklerinde belirtmişlerdir. Fiziksel istismar sorularının toplam puanının işaretlenen kategori sayısına bölünmesiyle fiziksel istismarın şiddeti hesaplanmıştır. Ayrıca istismar eden kişi sayısı, süresi ve istismar nedeniyle yaralanıp yaralanmadıklarına ilişkin sorular bulunmaktadır. Bu bölümdeki sorular fiziksel istismara uğrayan ve uğramayan grupların belirlenmesinde kullanılmıştır. Fiziksel istismar grubunun nasıl belirlendiği, araştırmanın modeli başlığı altından açıklanmaktadır.

Risk alma davranışları (RAD) Bilgi formunda ergenlerin tartışma, kavgaya karışma, sigara ve alkol kullanma gibi RAD'na ilişkin 7 soru bulunmaktadır. Soruların oluşturulmasında literatürden yararlanılmıştır. Form 5'li likert biçimindedir.Puan arttıkça ergenin sergilediği RAD da artmaktadır. Ergenlerin RAD alanındaki dayanıklılığını belirlemek amacıyla RAD soruları kullanılmıştır. Bu işlem araştırmancının modeli bağlılığı altında anlatılmaktadır.

Kısa Semptom Envanteri.Kısa Semptom Envanteri Derogatis tarafından geliştirilmiş 53 maddelik bir kişisel bildirim ölçeğidir. Normal, psikiyatrik ve tıbbi örneklemelerde RSB'ni taramak amacıyla geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlanmasında anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite olmak üzere 5 altölçek olduğu görülmüştür (Şahin ve Durak, 1994). Şahin, Durak Batıgün ve Uğurtaş (2002) bu ölçeğin ergenlerde aynı faktör yapısıyla kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Alt ölçeklerin güvenilirlik katsayıları .70 ile .88 arasında değişmektedir. Yaşam memnuniyeti düşük olanların belirtilerinin daha yüksektir.Bu çalışmada ergenlerin RSB'ni değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Yüksek puanlar RSB'nin fazla olduğunu göstermektedir. Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .96'dır.

Ebeveyne Bağlanma Envanteri. Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilen üç alt ölçeğin (güven, iletişim ve yabancılaşma) Cronbach alfa değerleri .86 ile .91 arasındadır. Güvenli bağlanma ölçümünün benlik saygısı ve yaşam doyumu ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Araç üniversite öğrencileri ile geliştirilmiş ise de daha sonra ergen grubu ile çalışılmıştır. Raja, McGee ve Stanton (1992) aracın 12 maddelik kısa formunu oluşturmuşlardır. Bu çalışmada Türkçe için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan anneye bağlanma kısa formu kullanılacaktır.Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı.88, test tekrar-test güvenirligi .87'dir. Anneye bağlanma ile özsaygı arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal, 2005). Ölçek 5'li likerttir.Bu çalışmadaki Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .86'dır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği. Ölçeğinin Türkiye'deki güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları lise öğrencileriyle yapılmıştır. Ölçeğin testtekrar-test güvenilirlik katsayısı .75'tir. Ölçeğin geçerlilik katsayısının .71 olduğu bulunmuştur (Çuhadaroğlu, 1985). Literatürde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin likert uygulamaları oldukça yaygındır (Lam ve Grosman, 1997; Moran ve Eckenrode, 1992). Ölçek 4'lü likerttir. Bu çalışmadaki Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .82'dir.

Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği. Nowicki-Strickland (1973) tarafından geliştirilmiştir 40 maddelik, evet hayır biçiminde yanıtlanan bir

ölçektir. Ölçeğin test yarılama güvenilirlik korelasyonları .63 ile .81; test tekrar-test güvenilirliği .63 ve .71 arasındadır. Ölçeğin Rotter Denetim Odağı Ölçeği ile korelasyonu .61'dir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği test tekrar-test güvenilirlik katsayısı .87, Kuder Richardson güvenilirlik katsayısı .71'tir (Yeşilyaprak, 1988). Bu çalışmada Nowicki ve Strickland'ın (1973) 7-12. Sınıflara uygun bulunduğu 21 soruluk kısa form kullanılmıştır. Ölçekte yüksek puanlar, dışsal denetimli, düşük puanlar ise içsel denetimli olmaya işaret eder. Bu çalışmadaki Cronbachalfa güvenilirlik katsayısı .77'dir.

Algılanan Arkadaş Desteği Ölçeği. Ölçek, Procidona ve Heller tarafından geliştirilmiştir, 20 maddelik, evet-hayır biçiminde yanıtlanan bir ölçektir. Ölçeğin iç tutarlılığının .88, test tekrar-test korelasyonunun .83 olduğu belirtilmektedir. Ölçek, Türkçe'ye Sorias tarafından çevrilmiştir (Sorias, 1989). Yüksek puanlar algılanan desteğin yüksek, düşük puanlar ise algılanan desteğin düşük olduğunu gösterir. Bu çalışmadaki Cronbachalfa güvenilirlik katsayısı .87'dir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ilk olarak; fiziksel istismara uğrayan ergenler belirlenmiştir. Bu işlem aşağıda açıklanmaktadır. Araştırmada dayanıklılığın incelenmesi amacıyla kişi odaklı model seçilmiştir. Bu modelde istismara uğramış dayanıklı olan ve olmayan gruplar risk ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılmaktadır. Bu amaçla araştırmada ikinci olarak; tek başına RSB, tek başına RAD ve hem RSB hem RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar üç adımda belirlenmiştir. İlk adımda RSB için gruplar belirlenirken Kısa Semptom Envanterinden düşük puan alan ergenler *dayanıklı grup*; yüksek puan alanlar *dayanıklı olmayan grup* olarak tanımlanmıştır. İkinci adımda RAD için gruplar belirlenirken RAD sorularında düşük sayıda işaretleme yapan ergenler *dayanıklı grup*, yüksek sayıda işaretleme yapan ergenler *dayanıklı olmayan grup* olarak belirlenmiştir. Üçüncü adımda hem RSB hem RAD için gruplar belirlenirken her iki alanda dayanıklı grupta olan ergenler *dayanıklı grup*, iki alanda dayanıklı olmayan gruptaki ergenler *dayanıklı olmayan grup* olarak adlandırılmıştır (bkz. Şekil 1).

Tek başına RSB, tek başına RAD ve hem RSB hem de RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar risk ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılmıştır. Fiziksel istismar ve RSB, RAD ve iki alanda birlikte değerlendirilen dayanıklılık tanımlarının geçerlilikleri aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

Araştırmanın fiziksel istismar grubunun belirlenmesi. Araştırmanın fiziksel istismara uğrayan grubunu belirlemek için çocuk istismarı ve ihmali sorularını kullanarak tekrarlayan kereler ya da şiddetli fiziksel istismara maruz kalan grubu belirlemek için bazı kriterler kullanılmıştır. Fiziksel istismar sorularından en az üçünde bu davranışlara maruz kaldığını ifade edenler (n=180) ve fiziksel istismar davranışları nedeniyle yaralandığını (morarma, ezik, kanama, kırık) belirtenler (n=36) araştırmanın *fiziksel istismar grubuna* (n=216) alınmıştır. 1606 kişi arasında fiziksel ve duygusal, cinsel istismar ve ihmal sorularından tümünde bu davranışlara maruz kalmadığını belirtenler istismara *uğramayan grubu* oluşturmuştur (n=302).

Fiziksel istismara uğrayanların, uğramayanlardan daha yüksek ve RSB ve RAD göstermesi durumunda istismar grubu tanımlamasının geçerli olduğu ifade belirtilmektedir (Luthar ve Cushing, 1999). Buna dayanarak fiziksel istismara uğrayan grup ve uğramayan grup RSB ve RAD açısından karşılaştırılmıştır. Sonuçlar fiziksel istismar grubunun ($\bar{X} = 56.88$, $Ss=42.41$), uğramayan gruptan ($\bar{X}=14.59$, $Ss=16.40$), daha yüksek RSB ($t=13.931$, $sd=216.32$, $p<.001$) ve fiziksel istismara uğrayan grubun ($\bar{X} = 2.29$, $Ss=1.79$) uğramayan gruptan ($\bar{X}=.70$, $Ss=1.20$) daha yüksek RAD ($t=11.307$, $sd=348.0$, $p<.001$) bildirdiğini göstermiştir. Fiziksel istismar grubunun daha yüksek RSB ve RAD gösterdiğine ilişkin sonuçlar fiziksel istismar grubu ayrımının geçerli olduğunu düşündürmektedir.

RSB açısından dayanıklı olan ve olmayan grupların belirlenmesi. Bu çalışmada RSB açısından dayanıklı olan ve olmayan grupların belirlenmesinde Kısa Semptom Envanteri toplam puanının ortalama, standart sapma ve medyan değerlerinden ($\bar{X} = 56.88$, $Ss=42.41$, $medyan=46$) yararlanılmıştır. Medyan değerinin altında kalan 109 kişi dayanıklı gruba, ortalamasının üstünde puan alan 86 kişi ise dayanıklı olmayan gruba alınmıştır.

Literatürde istismara uğrayan dayanıklı grubun dayanıklılığının doğru biçimde değerlendirilip değerlendirilmediğini incelemek için dayanıklı olan ve istismara uğramayan grupların karşılaştırılması önerilmektedir. Dayanıklı grup istismara uğramayan gruplarla benzerse dayanıklı grup tanımının geçerli olduğu belirtilmektedir (Luthar ve Cushing, 1999).

RSB açısından dayanıklı olan grubun geçerliliğini değerlendirmek için dayanıklı grup ve istismara uğramayan grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Dayanıklı grup ($\bar{X}=25.23$, $Ss=12.62$) ve istismara uğramayan grubun ($\bar{X}=27.40$, $Ss=28.15$) puanlarını farklılaşmamıştır ($t=-1.383$, $sd=288.373$, $p>.05$). Dayanıklı grubun, istismara uğramayan gruba benzer; dolayısıyla dayanıklı grup tanımlamasının geçerli olduğu düşünülmüştür.

RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan grupların belirlenmesi. Ergenlik döneminin, kimlik arayışı, heyecan arama ve dürtüsellik özellikleri dikkate alındığında bir miktar risk davranışı sergilenmesinin gelişimsel açıdan normal olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla ergenlerin RAD sorularından en fazla 2 tanesinde bu davranışları 1 veya 2 kez yapmalarının veya bu davranışları hiç yapmalarının bu dönem için normal olduğu düşünülmüştür. RAD ile ilgili sorulardan en fazla ikisinde işaretleme yapan ve toplamda 5 puanı geçmeyenler, araştırmanın dayanıklı grubuna alınmıştır (n= 117). İki işaretlemede 10 puanı geçenler, 3 ve 4 işaretlemede 6 puanı geçenler ya da daha fazla soruda işaretleme yapanlar, dayanıklı olmayan grubu oluşturmuştur (n= 66).

RAD konusunda dayanıklı olan grubun ($\bar{X}=1.0$, $Ss=.74$) ve istismara uğramayan grubun ($\bar{X}=1.0$, $Ss=1.36$) RAD ölçümünde işaretledikleri soru sayılarının benzer olduğu görülmüştür ($t=0.046$, $sd=255.164$, $p>.05$). Dayanıklı olmayan grubun ($\bar{X}=4.46$, $Ss=1.25$) ortalaması oldukça yüksektir. . Bu sonuçlar RAD için belirlenen dayanıklı olan ve olmayan grup tanımlarının geçerliliğini göstermektedir.

RSB ve RAD'na göre dayanıklı olan ve olmayan grupların belirlenmesi. Bu amaç için RSB ve RAD için ayrı tanımlanan dayanıklı ve dayanıklı olmayan gruplardan yararlanılmıştır. Araştırmada, hem RSB hem RAD açısından dayanıklı grupta yer alan 64 ergen her iki alanda birden dayanıklı olan grubu, ikisinde de dayanıklı olmayan 39 ergen dayanıklı olmayan gruba seçilmiştir

Bulgular

Araştırmanın amacı fiziksel istismara uğrayan grupta dayanıklılıkla ilişkili risk ve koruyucu faktörleri incelemektir. Bu amaçla RSB, RAD ve her iki alanda birden dayanıklı olan ve olmayan gruplar karşılaştırılmıştır.

Dayanıklı Olan ve Dayanıklı Olmayan Grupların Sosyo-Demografik Özellikleri

RSB, RAD ve her iki alanda birden dayanıklı olan ve olmayan grupların sosyo-demografik özelliklerinin karşılaştırılması için Ki-kare analizi kullanılmıştır (bkz. Tablo 1).

RSB açısından dayanıklı olan ve olmayan grupların cinsiyet açısından anlamlı biçimde farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2= 28.498$, $sd=1$, $p<.001$). Kız öğrenciler daha çok dayanıklı olmayan, erkek öğrenciler daha çok dayanıklı grupta yer

almışlardır. RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar arasında cinsiyet farklılığının istatistiksel açıdan anlamlılığa oldukça yakın olduğu görülmüştür ($\chi^2= 3.303$, $sd=1$, $p=.069$). Dayanıklı grupta kızların oranı erkeklere göre daha yüksek, dayanıklı olmayan grupta daha düşüktür. RSB ve RAD'nın ikisinde de dayanıklı olan ve olmayan gruplar cinsiyet açısından farklılaşmamıştır. RSB alanında dayanıklı olan ve olmayan gruplar anne-baba eğitimi, anne-babanın çalışması açısından farklılaşmazken RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar anne ($\chi^2=8.279$, $sd=2$, $p<.05$) ve baba eğitimi ($\chi^2=8.052$, $sd=2$, $p<.05$) açısından anlamlı biçimde farklılaşmışlardır. Anne-babaların eğitim düzeyi düşük olduğunda ergenlerin dayanıklı grupta olma oranı artmakta, dayanıklı olmayan grupta olma oranları azalmaktadır. Anne-babanın çalışması açısından iki grup arasından anlamlı fark bulunmamıştır. Hem RSB hem RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar sadece anne eğitimi açısından farklılaşmaktadır ($\chi^2=6.178$, $sd=2$, $p<.05$). Eğitim düzeyi lise ve altı olan annelerin çocuklarının çoğu dayanıklı grupta yer alırken üniversite mezunlarının çocuklarının dayanıklı grupta olma oranı daha düşüktür.

Dayanıklı Olan ve Olmayan Gruplarda Koruyucu Faktörler

Dayanıklı olan ve olmayan grupları, anneye bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği açısından karşılaştırmak için bir dizi t-testi yapılmıştır (bkz. Tablo 2).

RSB açısından dayanıklı olan ve olmayan grup, anneye bağlanma ($t=6.411$, $sd=136.740$, $p<.001$), benlik saygısı ($t=4.100$, $sd=193$, $p<.001$) ve denetim odağı ($t=-1.277$, $sd=186$, $p<.01$) açısından anlamlı biçimde farklılaşırken arkadaş desteği açısından farklılaşmamıştır. Dayanıklı grup, dayanıklı olmayan gruba göre anneye güvenli bağlanan, daha yüksek benlik saygısına sahip ve daha içsel denetimlidir.

RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar, anneye bağlanma ($t=3.189$, $sd=113.699$, $p<.01$) açısından anlamlı biçimde farklılaşmaktadır. Dayanıklı grup daha güvenli bağlanmıştır. İki grup benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş desteği açısından farklılaşmamıştır.

Hem RSB hem de RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar anneye bağlanma ($t=5.625$, $sd=53.615$, $p<.001$), benlik saygısı ($t=2.576$, $sd=62.042$, $p<.05$) ve denetim odağı ($t=2.297$, $sd=98$, $p<.05$) ölçümlerinde anlamlı biçimde farklılaşmıştır. Dayanıklı grup, dayanıklı olmayan gruba göre, anneye güvenli bağlanan, yüksek benlik saygısına sahip ve iç denetim odaklıdır.

Dayanıklı Olan ve Olmayan Grupların İstismarla İlişkili Özellikleri

RSB, RAD ve hem RSB hem RAD açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar, istismara uğrama yılı, istismar eden kişi sayısı ve fiziksel istismarın şiddeti değişkenleri açısından bir dizi t-testi ile karşılaştırılmıştır (bkz.Tablo 2).

Fiziksel istismarın şiddeti açısından karşılaştırıldığında RSB ($t=-4.772$, $sd=114$, $p<.001$), RAD ($t=-2.359$, $sd=83.782$, $p<.05$), hem RSB hem RAD ($t=-4.495$, $sd=42.676$, $p<.001$) açısından dayanıklı olan ve olmayan gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Dayanıklı olmayan gruplar, daha yüksek fiziksel istismar şiddeti bildirmiştir. Dayanıklı olan ve olmayan gruplar diğer istismar özellikleri açısından farklılaşmamışlardır.

Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın amacı fiziksel istismar grubunda dayanıklılıkla ilişkili risk (istismar eden kişi sayısı, istismarın şiddeti ve süresi) ve koruyucu faktörleri (bağlanma, benlik saygısı, denetim odağı ve arkadaş ilişkileri) incelemektir. RSB, RAD ve her iki alanda birden dayanıklı olan ve olmayan gruplar karşılaştırılarak dayanıklılık incelenmiştir.

Dayanıklılık sabit bir kişilik özelliği değildir. Bir alanda dayanıklı olan birey başka bir alanda dayanıklı olmayabilir. Bu çalışmada RSB ve RAD açısından dayanıklı olan grupların aynı bireylerden oluşmadığı görülmüştür. Ayrıca farklı yeterlilik alanlarının dayanıklılığına katkıda bulunan koruyucu ve risk faktörlerinin farklılık gösterebildiği izlenmiştir. Anne-baba eğitimi, cinsiyet, benlik saygısı ve denetim odağı gibi faktörler açısından dayanıklılık gruplarında farklı sonuçlar gözlenmiştir.

Kız öğrencilerin RAD açısından daha çok dayanıklı, RSB açısından dayanıklı olmayan grupta oldukları görülmüştür. Bu sonuç, kızların daha çok içselleştirilmiş (Nolen-Hoeksema ve Girgus, 1994; Grant ve ark., 2006) erkeklerin daha çok dışsallaştırılmış davranış problemleri (Grant ve ark., 2006) sergilediği bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Cinsiyetlerarasındaki fark, yeterliliğin değerlendirildiği alandan kaynaklanmaktadır. Kadınların daha dayanıklı olduğunun belirtildiği çalışmalarda dayanıklılığın davranışsal alanlarda ölçüldüğü görülmüştür (DuMont, Widom ve Czaja, 2007; McGloin ve Widom, 2001). Terzi (2008) dayanıklılığın cinsiyetlere göre farklılaşmadığını belirtmektedir. Sonuçlarda davranışsal ve ruh sağlığı ölçümlerinin dayanıklılığın belirlenmesine eşit oranda katkıda bulunduğu durumlarda dayanıklılık için cinsiyet farkının olmadığını göstermektedir.

Sadece RAD için dayanıklılığın değerlendirildiği durumda anne-baba eğitimi ve hem RSB hem RAD açısından birlikte gözlenen dayanıklılık için anne eğitiminin risk faktörü olduğu görülmüştür. Literatürde bu çalışmaya benzer biçimde, artan ebeveyn eğitiminin RAD'yla olumlu yönde ilişkili olduğunu belirten araştırmalar bulunmaktadır (Hawkins, Catalona ve Miller, 1992; Yılmaz, 2000). Ergene özgürlük, seçim yapma ve hata yapma hakkı tanıma gibi sosyalleştirme pratikleri ve izinverici tutumlar arttıkça RAD artmaktadır (Arnett, 1992; Steinberg ve Avenevoli, 1998). Yüksek eğitilmiş annelerin tutum ve pratikleri ergenlerin daha fazla risk almalarına neden olabilir.

Çalışmada yüksek benlik saygısına sahip olma ve içsel denetimli olmanın tek başına RSB ve her iki alanda birden sergilenen dayanıklılıkta literatüre paralel biçimde koruyucu (Basım ve Çetin, 2011; Lam ve Grosman, 1997; Moran ve Eckenrode, 1992) olmasına rağmen tek başına RAD için koruyucu olmadığı bulunmuştur. Literatürde RAD'nın düşük benlik saygısı ile olumlu yönde ilişkili olduğunu belirten çalışmalar olduğu gibi tam tersini belirten görüşler de bulunmaktadır (Wild, Flisher, Bhana, ve Lombard, 2004; Grant ve ark, 2006). Ergenler bazen düşük benlik saygısı nedeniyle kendilerini yeterli hissedebilmek, bazen yüksek benlik saygısı nedeniyle tehdidi azımsadıklarından bu davranışlara başvurabilirler. Denetim odağının RAD ile ilişkisi istismar grubunda incelenmemiştir. Denetim odağının istismar dışı gruplarda RAD ile ilişkili olmadığı belirten çalışmalara (Rolison, ve Avraham, 2002) benzer biçimde istismar grubunda da RAD için koruyucu olmadığı bulunmuştur. İçsel denetimli ergen riskli davranışların sonuçlarını kontrol edebileceğini düşünerek kolaylıkla bu tür davranışları gösterebilir.

RSB, RAD ve hem RSB hem RAD alanlarında sergilenen dayanıklılıkta güvenli bağlanmanın koruyucu, istismarın şiddetinin risk faktörü olduğu vearkadaş desteğinin dayanıklılıkla ilişkili olmadığı görülmüştür. Literatürde olumlu akran ilişkilerinin ruh sağlığını desteklediğini belirten çalışmalar kadar (Kim ve Cicchetti, 2004) ilişkili olmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Tremblay, Hebert ve Piche, 1999; Williams ve Nelson-Gardell, 2012). Fiziksel istismar, akran ilişkilerine zarar vermektedir ve hem akranlara hem diğerlerine karşı saldırgan davranışları arttırmaktadır (Howe, 2005; Herrenkohl, Roy, Herrenkohl ve Egolf, 1994; Mueller ve Silverman, 1989). Literatürde arkadaşları daha çok risk alma davranışı sergileyen ergenlerin bu tür davranışlarının arttığını belirten çalışmalar olduğu gibi arkadaşlarıyla iyi ilişki kuranların davranışlarının azaldığını belirtenler de bulunmaktadır (Perkins ve Jones, 2004, Yılmaz, 2000). Fiziksel istismara uğrayan ergenler akranlarıyla ilişkilerinde daha çok yaşıyor, daha düşük destek algılıyor ve daha fazla risk alma davranışı sergiliyor olabilirler.

Dayanıklı grupların tümü fiziksel istismarın şiddetini daha düşük bildirmiştir. Literatüre paralel biçimde istismarın şiddetinin dayanıklılık için risk faktörü olduğunu söylemek mümkündür (Spaccaelli ve Kim, 1995).

Bu çalışmada tüm alanlarda dayanıklılık için koruyucu faktör olduğu bulunan anneye bağlanma konusundaki sonuç literatürdekilerle benzerdir (Kim-Spoon ve ark., 2012; Perkins ve Jones, 2004; Spaccarelli ve Kim, 1995; Toth ve Cicchetti, 1996).

Sonuçlar risk alma ve ruh sağlığı için bağlanmanın koruyucu faktör, istismar şiddetinin risk faktörü olduğunu göstermiştir. Benlik saygısı ve denetim odağı ruh sağlığı için koruyucu iken risk davranışları için değildir. Bu sonuçlar farklı yeterlilik alanları için farklı faktörlerin etkili olabildiğini göstermiştir.

Bu çalışmada koruyucu faktör oldukları belirlenen bağlanma, benlik saygısı ve denetim odağının müdahale ve önleme çalışmalarında güçlendirilmesi ergenlerin dayanıklılığının geliştirilmesi açısından önemlidir.

İleride istismar gruplarında dayanıklılığın incelendiği çalışmalarda, anne-baba eğitimi ve risk alma arasındaki ilişkinin anlaşılması için ebeveyn tutumları ve pratiklerinin ve akran ilişkilerinin ise geçirilen zaman birlikte yapılan faaliyet türleri ve bağlanma açısından kapsamlı biçimde incelenmesi yararlı olacaktır.

İleride istismar gruplarında dayanıklılığı inceleyecek çalışmalarda, okula devam etmeyen grupların örnekleme dahil edilmesi, farklı yeterlilik alanlarının incelenmesi, nedensel etkileri anlamak amacıyla boylamsal çalışmaların planlanması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aksel, Ş., ve Yılmaz Irmak, T. (2005). Review of child abuse and neglect literature in Turkey. Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, 11-14 September, Berlin, Germany.
- Annerbäck, E.M., Sahlqvist, L., Svedin, C.G., Wingren G. ve Gustafsson, P.A. (2012). Child physical abuse and concurrence of other types of child abuse in Sweden Associations with health and risk behaviors. *Child Abuse and Neglect*, 36, 585- 595.
- Armsden, G.C., ve Greenberg, M.T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspectives. *Developmental Review*, 12, 339-373.
- Basım, H.N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22, 104-114.
- Cicchetti, D. (1989). How research on child maltreatment has informed the study of child development: perspectives from developmental psychopathology. In D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed), *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cicchetti, D. ve Lynch, M. (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment for children's development. *Psychiatry*, 56, 96-118.
- Çuhadaroğlu, F.Ç. (1985). Gençlerde benlik saygısı ile ilgili araştırma. XXI. *Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongre Kitabı* (s.107-108). 7-13 Ekim 1985.
- DuMont, K.A., Widom, C.S. ve Czaja, S.J. (2007). Predictors of resilience in abused and neglected children grown-up: The role of individual and neighborhood characteristics. *Child Abuse and Neglect*, 31, 255-274.
- Gizir, C.A. ve Aydın, G. (2009). Protective Factors Contributing to the Academic Resilience of Students Living in Poverty in Turkey. *Professional School Counseling*, 13, 38-49.
- Grant, K.E., Compas, B.E., Thurn, A. E., McMahon, S.D., Gipson, P.Y., Campbell, A.J., Krockhock, K. ve Westerholm, R.I. (2006). Stressors and child and adolescent psychopathology: Evidence of moderating and mediating effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 257-283.
- Günaydın, G., Selçuk, E., Sümer, N. ve Uysal, A. (2005). Ebeveyn ve arkadaşlara bağlanma envanteri kısa formunun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8, 13-24.

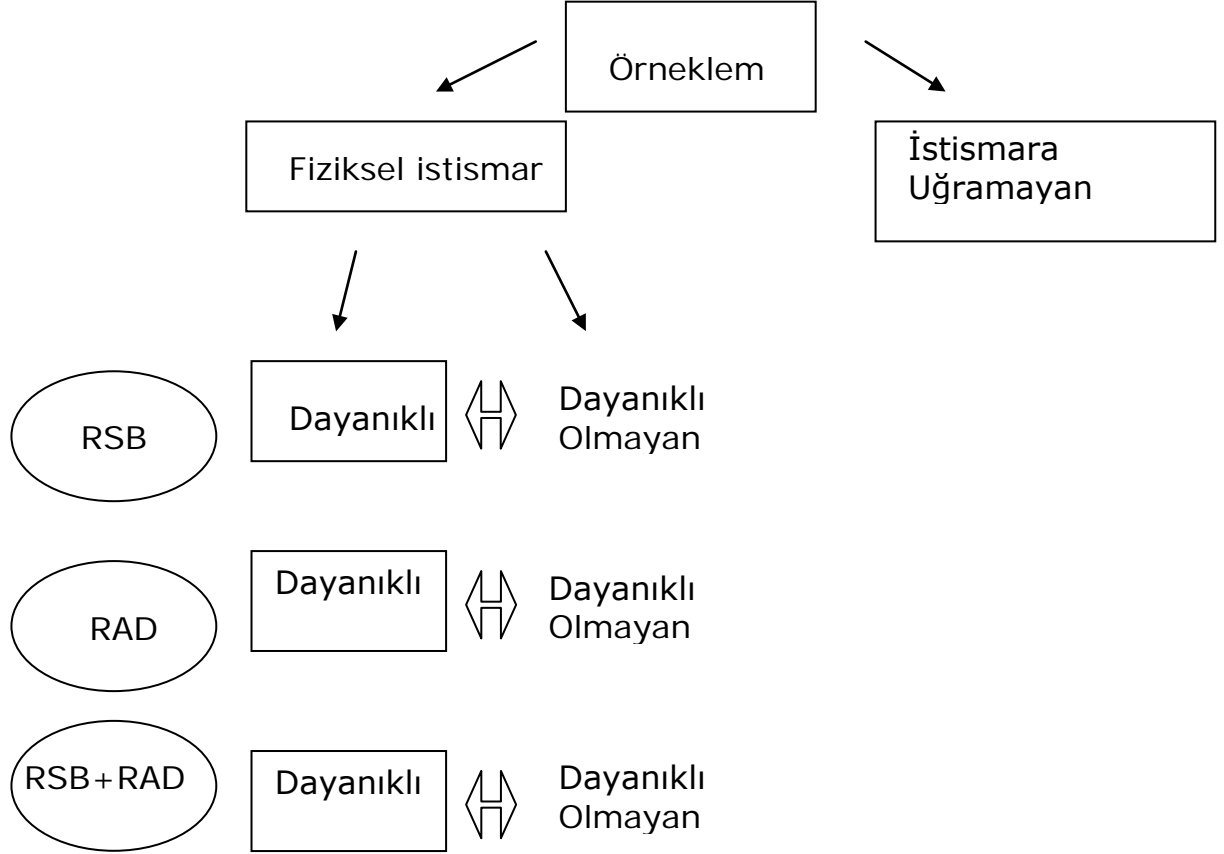
- Hawkins, J.D., Catalano, R.F. ve Miller, J.Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
- Heller, S.S., Larrieu, J.A., D'Imperio, R. ve Boris, N.W. (1999). Research on resilience to child maltreatment: empirical considerations. *Child Abuse and Neglect*, 23, 321-338.
- Herrenkohl, E.C., Roy, D., Herrenkohl, C. ve Egolf, B. (1994). Resilient early school-age children from maltreating homes: Outcomes in late adolescence. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64, 301-309.
- Howe, D. (2005). *Child abuse neglect attachment, development and intervention*. Palgrave Macmillan Ltd, United States.
- Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse and Neglect*, 26, 715-729.
- Kim J. ve Cicchetti, D. (2003). Social self-efficacy and behavior problems in maltreated and nonmaltreated children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 106-117.
- Kim J. ve Cicchetti, D. (2004). A longitudinal study of child maltreatment, mother-child relationship quality and maladjustment: The role of self-esteem and social competence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 341-354.
- Kim-Spoon, Haskett, J., Gregory, S., Longo, M.E., Nice, R. (2012) Longitudinal study of self-regulation, positive parenting, and adjustment problems among physically abused children. *Child Abuse and Neglect*, 36, 95-107.
- Lam, J., ve Grossmann, F.K. (1997). Resiliency and adult adaptation in women with and without self-reported histories of child sexual abuse. *Journal of Traumatic Stress*, 10, 175-196.
- Lansford, J.E., Malone, P. S., Stevens, K.I., Dodge, K.A., Bates, J.E., Pettit ve G.S. (2006). Developmental trajectories of externalizing behaviors: Factors underlying resilience in physically abused children. *Development and Psychopathology*, 18, 35-55.
- Luthar, S.S. ve Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience An Overview. İçinde M.D. Glantz ve J.L. Johnson (Ed.), *Resilience and development: positive life adaptations*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers.
- Masten, A.S. (1999). Resilience comes of age reflections on the past and Outlook for the next generation of research. İçinde M.D. Glantz ve J.L. Johnson (Ed.), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers.

- Masten, A.S. ve Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from successful children. *American Psychologist*, 53, 205-220.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary Magic: Resilience Process in Development. *American Psychologist*, 56, 227-238.
- McGloin, J.M., ve Widom, C.S. (2001). Resilience among abused and neglected children grown up. *Development and Psychopathology*, 13, 1021-1038.
- Moran, P.B. ve Eckenrode, J. (1992). Protective personality characteristics among adolescent victims of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 16, 743-754.
- Mueller, E. ve Silverman, N. (1989). Peer relationship in maltreated children. In D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed), *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nolen-Hoeksema, S. ve Girgus, J.S. (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 424-443.
- Nowicki, S. ve Strickland, A.R. (1973). A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 40, 148-154.
- Perkins, D.F. ve Jones, K.R. (2004). Risk behaviors and resiliency within physically abused adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 28, 547-563.
- Raja, S.N., McGree, R. ve Stanton, W.R. (1992). Perceived attachment to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 471-485.
- Rolison, M.R. ve Avraham, S. (2002). Factors influencing adolescents' decisions to engage in risk taking behavior. *Adolescence*, 37, 585-596.
- Sorias, O. (1989). Sosyal desteğin değerlendirilmesi I: Kullanılan ölçüm araçlarının değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Psikoloji, Seminer Dergisi*, İzmir 6/7, 19-26.
- Spaccarelli, S. ve Kim, S. (1995). Resilience criteria and factors associated with resilience in sexually abused girls. *Child Abuse and Neglect*, 19, 1171-1182.
- Steinberg, L. ve Avenevoli, S. (1998). Disengagement from school and problem behavior in adolescence: A developmental-contextual analysis of the influences of family and part-time work. İçinde R. Jessor (Ed.), *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şahin, N.H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 44-56.
- Şahin, N, Durak-Batıgün, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa semptom envanteri (KSE): Ergenler için kullanımının geçerlilik, güvenilirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13, 125-135.

- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toplama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 297-306.
- Toth, S.L. ve Cicchetti, D. (1996). Patterns of relatedness, depressive symptomatology, and perceived competence in maltreated children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 32-41.
- Tremblay, C., Hebert, M. ve Piche, C. (1999). Coping Strategies and social support as mediators of consequences in child sexual abuse victims. *Child Abuse and Neglect*, 23, 929-945.
- Wild, L.G., Flisher, A.J., Bhana, A. ve Lombard, C. (2004). Associations among adolescent risk behaviors and self-esteem in six domains. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1454-1467.
- Williams, J. ve Nelson-Gardell, D. (2012). Predicting resilience in sexually abused adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 36, 53-63.
- Yeşilyaprak, B. (1988). *Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şekil 1. Araştırma modeli

Tablo 1. RSB, RAD ve Her İki Alanda Dayanıklı Olan ve Olmayan Grupların Sosyo-Demografik Bilgileri

	RSB				RAD				RSD			
	Dayanıklı Gr.		Dayanıklı olmayan Gr		Dayanıklı Gr.		Dayanıklı olmayan Gr		Dayanıklı Gr.		Dayanıklı olmayan Gr	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet												
Kadın	41	38	66	62	74	69	33	31	30	54	25	46
Erkek	66	77	20	23	42	56	33	44	33	70	14	30
Anne Eğitimi												
Okuryazar değil veya okuryazar	20	50	20	50	30	81	7	19	14	74	5	26
İlkokul ve ortaokul mezunu	67	62	42	39	64	64	36	36	40	68	19	32
Lise ve üniversite mezunu	21	50	21	50	21	50	21	50	10	42	14	54
Baba Eğitimi												
Okuryazar değil veya okuryazar	7	39	11	62	14	93	1	7	5	83	1	3
İlkokul ve ortaokul mezunu	67	62	41	38	68	67	34	33	41	68	19	32
Lise ve üniversite mezunu	34	54	29	46	33	65	27	35	18	53	16	47
Annenin Çalışma Durumu												
Emekli ve çalışan	22	60	15	40	18	51	17	49	11	55	9	45
Çalışmayan, geçici işte çalışan	84	57	63	43	92	67	45	33	50	66	26	34
Babanın Çalışma Durumu												
Emekli ve çalışan	76	58	56	42	76	61	48	39	42	60	28	40
Çalışmayan, geçici işte çalışan	28	58	20	42	33	75	11	25	18	78	5	22

Tablo 2. RSB RAD ve Her İki Alanda Dayanıklı Olan ve Olmayan Gruplara Araştırmanın Sürekli Değişkenlerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	RSB			RAD			Hem RSB Hem RAD		
	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss	n	$\bar{X}$	Ss
Anneye Bağlanma									
Dayanıklı olan	109	41.60	7.04	116	38.9	8.73	64	42.31	6.82
Dayanıklı olmayan	84	33.01	10.61	65	34.0	10.5	38	31.04	11.18
Benlik Saygısı									
Dayanıklı olan	109	30.01	4.6	117	28.62	4.68	64	30.25	4.16
Dayanıklı olmayan	86	27.15	5.12	66	28.51	5.98	39	27.51	5.79
Denetim Odağı									
Dayanıklı olan	108	7.29	3.71	114	7.5	3.62	64	6.77	3.52
Dayanıklı olmayan	80	8.56	3.37	63	8.22	3.18	36	8.37	3.04
Arkadaş Desteği									
Dayanıklı olan	109	23.96	7.14	116	26.68	7.72	64	24.42	6.87
Dayanıklı olmayan	84	22.74	7.74	65	24.25	7.71	38	23.86	8.28
İstismar Eden Kişi Sayısı									
Dayanıklı olan	107	1.64	.80	116	1.52	.67	63	1.49	.72
Dayanıklı olmayan	84	2.43	.72	64	1.63	.85	37	1.78	.95
İstismara Uğrama Süresi									
Dayanıklı olan	102	5.55	3.06	107	5.71	3.24	60	5.28	3.0
Dayanıklı olmayan	79	6.44	3.53	61	6.36	3.33	36	6.44	3.61
İstismarın Şiddeti									
Dayanıklı olan	82	1.3	.47	91	1.45	.56	45	1.26	.45
Dayanıklı olmayan	68	1.77	.69	49	1.72	.68	29	1.92	.70